

УДК-657.045

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-292-2-18

КЛИМЕНКО К. А.

ORCID ID: 0000-0001-7026-7964

БЕЛОЗЕРЦЕВ В. С.

ORCID ID: 0000-0003-4191-9382

ХАРАКОЗ Л. В.

ORCID ID: 0000-0001-5692-5844

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ВІДОБРАЖЕННЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

У статті визначено теоретичні особливості відображення кредитних операцій банку у бухгалтерському обліку, проаналізовано сучасну методіку обліку кредитних операцій банку. Проведено економіко-правовий аналіз нормативної бази з обліку кредитування банківської установи. Досліджено принципи відображення основних кредитних операцій банку.

Ключові слова: кредитна діяльність, банк, банківська система, бухгалтерський облік, Національний банк України.

KATERYNA KLYMENKO

VASYL BELOZERTSEV,

LILIYA KHARAKOZ

Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro)

REFLECTION OF THE BANK'S CREDIT ACTIVITIES IN ACCOUNTING

In the conditions of market economy development the money and money capital markets, the main subjects of which are banks, are of particular importance. First of all, credit institutions are intermediaries in the implementation of settlements between economic entities of market relations. In this regard, the organization of an effective system of accounting for credit activities is one of the urgent tasks of any banking institution, the quality of the solution of which significantly depends on the successful operation of the bank.

The article identifies the theoretical features of the reflection of the bank's lending activities in accounting, analyzes the modern methodology of accounting for credit operations of the bank. An economic and legal analysis of the regulatory framework for lending to a banking institution was conducted. The principles of reflecting the main credit operations of the bank are studied.

The organization of effective reflection of the bank's credit activity, first of all, depends on the principles used by the banking institution in accounting. In particular, such as: prudence, accounting stability, transaction dates, division of reporting periods, valuation of assets and liabilities, separate reflection of assets and liabilities. Accounting for credit activities of the bank refers to the accounting of interest and commission income; accounting for the face value of the loan and changes in the principal amount of debt.

Paying attention to the current state of accounting for credit operations, society will require much more information about their activities to restore confidence in banking institutions. This can be achieved through the developed recommendations for improving the method of accounting for credit activities of banks, namely: the introduction of methods for accounting for deferred debt on credit operations, indicating in the Chart of Accounts of banks of Ukraine accounts for deferred debt depending on the date of its occurrence.

Key words: credit activity, bank, banking system, accounting, National Bank of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді,

її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкової економіки особливо важливе значення мають ринки грошей і грошових капіталів, основними суб'єктами яких є банки. Перш за все, кредитні організації є посередниками при здійсненні розрахунків між господарюючими суб'єктами ринкових відносин. У зв'язку з цим організація ефективної системи бухгалтерського обліку кредитної діяльності є одним з актуальних завдань будь-якої банківської установи, від якості вирішення якого істотно залежить успішна діяльність банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Багато науковців займалися дослідження проблем розвитку теорії та практики обліку кредитної діяльності банківських установ, зокрема Н. Демчук [1], О. Демянишина [4], О. Момот [2], А. М. Герасимовича, О. Лебідь [13], В. Варцаба [3], М. Матюха [6], Л. Медвідь [7], К. Машіко [3], О. Довгаль [1] та ін. Проте ряд проблем обліку кредитних операцій в сучасних ринкових умовах потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті

Визначення основних особливостей відображення обліку кредитування банківської установи на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів.

Виклад основного матеріалу

Управління сучасними банками базується на використанні повної і достовірної інформації про формування ресурсів та їх розміщення, досягнутих результатах, наявності резервів на можливі втрати по позиках та інших банківських операцій. Бухгалтерський облік у банку – це система, що забезпечує банківські установи інформацією про формування ресурсів та їх розміщення, фінансові результати, наявності резервів та іншою інформацією, необхідною для управління діяльністю банку.

Основною відмінністю банку від небанківської установи є його кредитна діяльність. Саме на основі банківського кредитування формується більша частка прибутку установи. У той же час, кредитні операції є одними із найризикованіших у діяльності банку. Така тенденція зумовлена тим, що сама природа кредиту відіграє значну роль у діяльності усіх банків.

Відповідно до ЗУ «Про банки та банківську діяльність» під банківськими кредитними операціями розуміють «будь-які грошові зобов'язання чи гарантії, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу чи продовження строку погашення боргу, яке надають в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [10].

Так, відповідно до широкого кола питань, які постають перед нормативно-правовим забезпеченням кредитної діяльності банків слід визначити зокрема регулювання бухгалтерського обліку. Як зазначено в українському законодавстві регулювання та методологія бухгалтерського обліку кредитної діяльності у банках здійснюється під наглядом НБУ [14].

Загальну характеристику основних теоретичних та практичних аспектів ведення обліку кредитних операцій відображено у положенні «Про організацію бухгалтерського обліку і звітності в банківських установах України», яке затверджено відповідно до постанови Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 та ЗУ «Про бухгалтерський облік та звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [10].

На рис. 1 наведено структуру бухгалтерських рахунків щодо обліку кредитних операцій відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банківських установ.

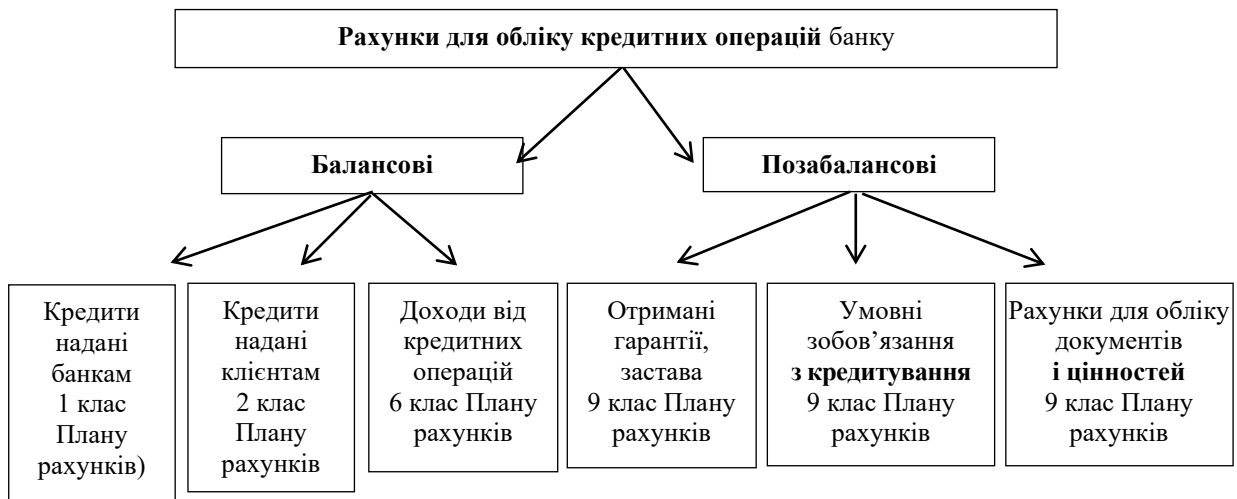

Рис. 1. Структура відображення кредитної діяльності у Плані рахунків бухгалтерського обліку банківських установ України [9]

В основі узагальнення облікових рахунків призначених для обліку кредитної діяльності банку відповідно до Плану рахунків зазначено тип позичальника або його встановлена характеристика. Балансові рахунки, які призначені для обліку кредитної діяльності прийнято поділяти на такі розділи відповідно до характеристики об'єкту [9]:

- розділ 15 – банки;
- розділ 20 – суб'єкти господарювання;
- розділ 21 – державні органи;
- розділ 22 – фізичні особи.

У розділах 15, 20 та 22 передбачають у своїй структурі групи рахунків відповідно до їх мети та виду операцій. Саме тому у Плані рахунків виокремлено такі групи рахунків [9]:

- кредити на поточні потреби (для фізичних осіб);
- кредити на поточну діяльність (для суб'єктів господарювання);
- фінансовий лізинг;
- іпотеки;
- кредити, надані під дисконтовані векселі;
- вимоги, придбані в рамках факторингових операцій.

Проте розділ 21 передбачає розподіл рахунків відповідно до рангу банківської установи. Його групи складаються із рахунків за такими критеріями, як термін кредиту, вид кредиту, неамортизована знижка чи

премія, відсотки за кредитом. Прибуток отриманий банком від кредитної діяльності відображають на рахунках 6-го класу відповідно до принципу їх нарахування. Облік отриманих відсотків відбувається на основі їх нарахування та відображення доходів і витрат банку. Нархований прибуток прийнято показувати на групах рахунків за якими було зареєстровано первісну вартість кредиту.

Відсотковий прибуток визначають відповідно до умов кредитної угоди, з урахуванням усіх комісій, які було сплачено позичальником та стали невід'ємною частиною прибутку за кредитом.

Усі різниці, які виникають між сумою відсоткового прибутку за ефективною ставкою та відсотковим доходом, який нараховують за первісною вартістю кредиту прийнято відображати на рахунках неамортизованих дисконтів (премій) відповідно до рахунків 26 процентних доходів.

Амортизацію дисконту (премії) проводять у період нарахування відсотків за кредитом. Прибуток відображають на основі термінів: до дати нарахування та прострочки. Дохід від сплати за кредитним договором може бути відображено у обліку у вигляді комісії за послуги або принципу нарахування відповідно до підходу облікової політики банку.

Відображення класифікаційних груп видів кредитів у Плані рахунків бухгалтерського обліку в банках наведено на рис. 2.

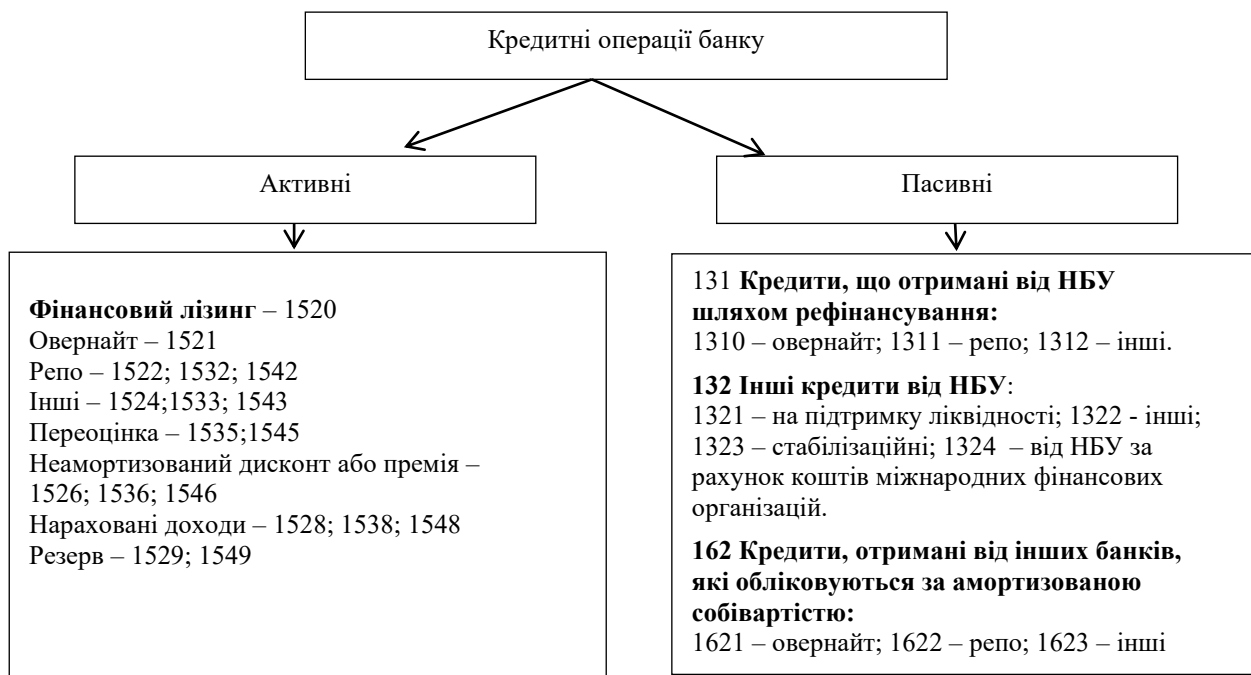

Рис. 2. Класифікація рахунків щодо відображення в обліку кредитних операцій [9]

Бухгалтерський облік кредитної діяльності банку здійснюють відповідно до внутрішньо розробленого плану рахунків. Аналітичні рахунки містять у собі інформацію щодо кожної кредитної операції та суб'єкта відповідно до заданих параметрів. Облікові рахунки кредитних активів банку є активними. Так, на цих рахунках за дебетом обліковують суму кредитів та суму заборгованості і погашеної заборгованості – за кредитом.

Для відображення в обліку кредитних операцій використовують балансові та позабалансові рахунки, зокрема такі як:

- 1 клас – «Казначейські та міжбанківські операції»;
- 2 клас – «Операції з клієнтами»;
- 6 клас – «Доходи» [5].

На позабалансовому рахунку 9-го класу відображають умовні зобов'язання за кредитом; обліковують кредитні угоди, застави та страхові угоди.

Облік кредитних операцій можна розглянути відповідно до такої послідовності, яку схематично наведено на рис. 3.

Кредитна діяльність банку обліковується у вигляді балансового активу починаючи з дати передачі коштів позичальнику та закінчуючи кінцевою датою кредитної угоди. Погашення кредиту відбувається шляхом внесення однієї суми у зазначений термін до закінчення строку дії кредитного договору або поступово протягом усього терміну дії кредитної угоди.

Спосіб погашення позики передбачається в тексті кредитного договору. Залежно від дій позичальника на дату погашення кредитної угоди є три варіанти відображення в обліку кредитної діяльності [4]: погашення кредиту; визнання заборгованості простроченою; продовження дії кредитного договору.

Рис. 3. Послідовність обліку кредитних операцій банку [4]

На сьогодні, для правильного відображення в обліку кредитної діяльності банку, зазвичай, використовують автоматизовані облікові системи, які дають змогу ефективніше забезпечити відображення кредитних операцій на облікових регістрах банку відповідно до первинних документів. При цьому не втрачаючи первісних даних на механічних носіях та забезпечуючи можливість подальшого моніторингу кредитної діяльності банківської установи.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Організація ефективного відображення кредитної діяльності банку, насамперед, залежить від принципів, які використовує банківська установа у веденні бухгалтерського обліку. Зокрема таких як: обережності, стабільності обліку, дати операції, поділу звітних періодів, оцінки активів та пасивів, окремого відображення активів та пасивів. Бухгалтерський облік кредитної діяльності банку відноситься до обліку процентних та комісійних доходів; обліку номіналу кредиту та зміни основної суми боргу.

Звертаючи увагу на нинішній стан обліку кредитних операцій, суспільство для відновлення довіри до банківських установ буде вимагати набагато більшого обсягу інформації про їх діяльність. Цього можна досягти завдяки розробленим рекомендаціям з вдосконалення методики обліку кредитної діяльності банків, а саме впровадження методики обліку відстроченої заборгованості за кредитними операціями, із зазначенням у Плані рахунків банків України рахунків для обліку відстроченої заборгованості залежно від терміну її виникнення.

Література

1. Банківські операції : навч. посіб. / Н.І. Демчук, О.В. Довгаль, Ю.П. Владика. – Дніпро : Пороги, 2017. – 460 с.
2. Брітченко І.Г. Особливості використання скорингових систем у банківському кредитуванні фізичних осіб / І.Г. Брітченко, О.М. Момот. – 2014. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>
3. Варцаба В. І. Облік у банках (у таблицях і схемах) : навч. посіб. / В. І. Варцаба, К. С. Машіко. – Ужгород : В-во УжНУ «Говерла», 2016. – 184 с.
4. Демянишина О. А. Особливості обліку розрахункових операцій позик за міжнародними стандартами / О. А. Демянишина, І. А. Бержанір // Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 20 квітня 2017 р., м. Вінниця, 2017. – Т. 1. Ч 1. – С. 119–121.
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Правління Національного банку України від 11.09.2017 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26>.
6. Матюха М. М. Удосконалення організації обліку кредитних операцій в умовах становлення ринкових відносин / М. М. Матюха, А. І. Чистоколова // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2017. – № 15(37), 2 т. – С. 42–45.
7. Медвідь Л.Г. Облік у банках : навч. посібник / Л. Г. Медвідь, І. В. Фостяк. – Львів : Магнолія-2006, 2010. – 360 с.
8. Пальоха Т. М. Облік кредитних операцій як складова діяльності банківських установ / Т.М. Пальоха // Управління розвитком. – 2014. – № 11. – С. 50–52.
9. План рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Правління НБУ від 2004.06.17, № 280 із змінами і доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04>

10. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12. 2000 р. № 2121-III (із змінами). URL: <http://www.rada.gov.ua>.
11. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : Постанова Правління НБУ від 2003.06.18, № 255 із змінами і доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>
12. Сп'як Г.І. Облікова політика в управлінні банком: організаційнометодичний аспект / Г.І. Сп'як // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 17. – С. 392–397.
13. Чмутова І. М. Фінансовий облік у банках : навч. посіб. / Чмутова І. М., Азізова К. М., Лебідь О. В. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 358 с.
14. Белозерцев В.С. Тенденції розвитку інформаційних систем та технологій в обліку в умовах глобалізації / В.С. Белозерцев, О.К. Єлісєєва // Технологічний аудит та резерви виробництва. – 2015. – № 3/5(23). – С. 79–85.

References

1. Bankivski operatsii : navch. posib. / N.I. Demchuk, O.V. Dovhal, Yu.P. Vladyka. – Dnipro : Porohy, 2017. – 460 s.
2. Britchenko I.H. Osoblyvosti vykorystannia skorynhovykh system u bankivskomu kredyuvanni fizychnykh osib / I.H. Britchenko, O.M. Momot. – 2014. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/>
3. Vartsaba V. I. Oblik u bankakh (u tablytsiakh i skhemakh) : navch. posib. / V. I. Vartsaba, K. S. Mashiko. – Uzhhorod : V-vo UzhNU «Hoverla», 2016. – 184 s.
4. Demianyshyna O. A. Osoblyvosti obliku rozrakhunkovykh operatsii pozvyk za mizhnarodnymy standartamy / O. A. Demianyshyna, I. A. Berzhanir // Rozvytok osvity, nauky, ekonomiky v umovakh intehratsiinykh protsesiv : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii 20 kvitnia 2017 r., m. Vinnytsia, 2017. – T. 1. Ch 1. – S. 119–121.
5. Instruktssiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhhalterskoho obliku bankiv Ukrainy : Postanova Pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy vid 11.09.2017 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26>.
6. Matiukha M. M. Udoskonalennia orhanizatsii obliku kredytnykh operatsii v umovakh stanovlennia rynkovykh vidnosyn / M. M. Matiukha, A. I. Chystokolova // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». – 2017. – № 15(37), 2 t. – S. 42–45.
7. Medvid L.H. Oblik u bankakh : navch. posibnyk / L.H. Medvid, I.V. Fostiak. – Lviv : Mahnoliia-2006, 2010. – 360 s.
8. Palokha T. M. Oblik kredytnykh operatsii yak skladova diialnosti bankivskykh ustanov / T.M. Palokha // Upravlinnia rozvytkom. – 2014. – № 11. – S. 50–52.
9. Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku bankiv Ukrainy ta Instruktssiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhhalterskoho obliku bankiv Ukrainy : Postanova Pravlinnia NBU vid 2004.06.17, № 280 iz zminamy i dopovnenniamy. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04>
10. Pro banky i bankivsku diialnist : Zakon Ukrainy vid 07.12. 2000 r. № 2121-III (iz zminamy). URL: <http://www.rada.gov.ua>.
11. Pravyla bukhhalterskoho obliku dokhodiv i vytrat bankiv Ukrainy : Postanova Pravlinnia NBU vid 2003.06.18, № 255 iz zminamy i dopovnenniamy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>
12. Spiak H.I. Oblikova polityka v upravlinni bankom: orhanizatsiinometodychnyi aspekt / H.I. Spiak // Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademii». Serii «Ekonomika». – 2011. – Vyp. 17. – S. 392–397.
13. Chmutova I. M. Finansovy oblik u bankakh : navch. posib. / Chmutova I. M., Azizova K. M., Lebid O. V. – Kharkiv : KhNEU im. S. Kuznetsia, 2015. – 358 s.
14. Bielozersev V.S. Tendentsii rozvytku informatsiinykh system ta tekhnolohii v obliku v umovakh hlobalizatsii / V.S. Bielozersev, O.K. Yeliseieva // Tekhnolohichni audyt ta rezervy vyrobnytstva. – 2015. – № 3/5(23). – S. 79–85.

Надійшла / Paper received : 23.03.2021

Надрукована/Printed : 01.06.2021